

Przepadek przedsiębiorstwa w świetle konstytucyjnych, międzynarodowych i europejskich standardów

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

Przepadek przedsiębiorstwa jest najnowszym – obok przypadku pojazdu mechanicznego – rodzajem przypadku, obowiązującym na gruncie rodzimego Kodeksu karnego. Instytucja ta wciąż stanowi *novum* w polskim prawie karnym i nie została dotąd kompleksowo przeanalizowana przez doktrynę prawa karnego. Przepadek przedsiębiorstwa wprowadzono do porządku prawnego w drodze ustawy z 23.3.2017 r. nowelizującej KK¹ (przyjętej przez Sejm 24.2.2017 r., która weszła w życie 27.4.2017 r.), a będącej transpozycją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.4.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej² oraz – po części – dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/40/UE z 12.8.2013 r. dotyczącej ataków na systemy informatyczne i zastępującej decyzję ramową Rady 2005/222/WSiSW³. Instytucja przypadku przedsiębiorstwa – jak wynika z uzasadnienia do wskazanej wyżej ustawy – ma na celu przede wszystkim walkę ze zorganizowaną przestępczością gospodarczą (także tą o charakterze transgranicznym) poprzez pozbawienie sprawców przestępstw środków finansowych, stanowiących bazę ekonomiczną dla działalności przestępczej w myśl zasady, że nikt nie powinien czerpać korzyści z własnego bezprawia (*nemo potest commodum capere de iniuria sua propria/de sua malitia nemo debet commodum reportare*). Rezultat ten ma zostać osiągnięty poprzez możliwość orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa, jeżeli tylko służyło ono do popełnienia przestępstwa lub do ukrycia osiągniętej z niego korzyści i to niezależnie od tego, czy przedsiębiorstwo stanowi własność sprawcy przestępstwa, czy też należy do osoby trzeciej, która chciała, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo przewidując taką możliwość, się na to godziła.

Instytucja przypadku przedsiębiorstwa – mimo stosunkowo krótkiego czasu obowiązywania – jest oceniana jako kontrowersyjna i dalece ingerująca w prawa człowieka, a w szczególności w chronione konstytucyjnie i konwencyjnie prawo własności. Pojawia się także pytanie o zgodność tej instytucji z funkcją gwarancyjną prawa karnego oraz transponowanymi dyrektywami. Jednocześnie nie ulega wątpliwości, że problem, jakim jest rosnąca przestępczość gospodarcza (także ta o charakterze transgra-

¹ Ustawa z 23.3.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 768).

² Dz.Urz. UE L 127, s. 39.

³ Dz.Urz. UE L 218, s. 8–14.

nicznym⁴), ukierunkowana na osiągnięcie korzyści majątkowych, która wykorzystuje legalnie działające przedsiębiorstwa jako swoiste narzędzia do popełniania przestępstw, jest ważki i wymagający wprowadzenia rozwiązań prawnokarnych zwiększających efektywność walki z nią. Analiza statystyk prowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości (z których wynika, że w ciągu 5 lat poprzedzających wprowadzenie do polskiego porządku prawnego tzw. konfiskaty rozszerzonej prokuratorzy zabezpieczyli majątki o wartości 671 mln zł, a każdego roku sądy orzekały przepadek o wartości 200 mln zł, niemniej według szacunków udawało się wygegzekować jedynie ok. 25% przestępczego mienia⁵) nie pozostawia wątpliwości, że skala problemu, jakim jest walka ze zorganizowaną przestępczością gospodarczą jest ogromna. Zabezpieczenie mienia następuje także poprzez zajęcie przedsiębiorstw (do 2020 r. odnotowano trzy takie przypadki, zaś wartość zabezpieczonych przedsiębiorstw szacowano na ponad 50 mln zł⁶). Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przypuszczać, że liczba ta będzie z każdym rokiem rosła, zgodnie z obecną tendencją dotyczącą zabezpieczenia mienia⁷.

⁴ Warto w tym miejscu wskazać, iż – jak wynika z raportu Europolu z 2021 r. na temat oceny zagrożenia poważną i zorganizowaną przestępczością – przestępczość zorganizowana jest jednym z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej. W przeważającej mierze ma ona charakter transgraniczny, bowiem wedle danych za 2021 r. 70% grup przestępczych działających w Unii Europejskiej działało w więcej niż trzech państwach członkowskich, a 65% z nich składało się z członków wielu narodowości. Roczne zyski generowane przez tego rodzaju przestępczość są szacowane na co najmniej 139 miliardów euro rocznie – zob. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol), European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), Luxembourg 2021.

⁵ A. Łukaszewicz, Projekt noweli kodeksu karnego oraz Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości M. Warchoła z 13.6.2017 r. na zapytanie Nr 2645 w sprawie zmiany art. 1 pkt 2 lit. b ustawy z 23.3.2017 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=1CD3DC20> (dostęp: 22.7.2025 r.).

⁶ B. Godusławski, Prokuratura rozsmakowała się w konfiskacie.

⁷ Jak wynika z informacji przedstawionych przez Rzeczpospolitą, tylko w pierwszej połowie 2018 r. prokuratura wydała 185 postanowień o konfiskacie rozszerzonej na kwotę 190 mln zł. W 2017 r. najwięcej postanowień o zabezpieczeniu majątkowym wydały prokuratury podległe: Prokuraturze Regionalnej w Gdańsku (6652), Prokuraturze Regionalnej w Łodzi (6297) oraz Prokuraturze Regionalnej w Krakowie (4810). Z najnowszych danych Prokuratury Krajowej wynika, że we wszystkich jednostkach prokuratur w 2017 r. zabezpieczono mienie o wartości 1 288 409 200,33 zł. Najwięcej zabezpieczyli śledczy z jednostek podległych: Prokuraturze Regionalnej w Łodzi (398 330 487,68 zł), Prokuraturze Regionalnej w Gdańsku (239 633618,69 zł), Prokuraturze Regionalnej w Warszawie (131 481 764,67 zł) oraz Prokuraturze Regionalnej we Wrocławiu (114 096 053,25 zł). Średnia wartość zajętego mienia w poszczególnych regionach wyniosła ok. 25 mln zł, choć w niektórych kwota ta była wyższa, bo 30 mln zł – zob. A. Łukaszewicz, Konfiskata rozszerzona.

W konsekwencji trudno nie zgodzić się z tezą, że wprowadzenie zmian w przedmiocie przypadku jest potrzebne. Z drugiej strony instytucja przypadku przedsiębiorstwa stanowić może niebezpieczne instrumentarium, budzące liczne wątpliwości natury konstytucyjnej i konwencyjnej, które skupiają się wokół przesłanek orzekania przypadku przedsiębiorstwa i ich niedookreśloności. *Prima facie* zastrzeżenia budzi także możliwość stosowania przypadku przedsiębiorstwa względem osoby trzeciej. Zastanawiająca jest również – z perspektywy *ratio legis* analizowanej instytucji – niemożność orzekania przypadku przedsiębiorstwa względem osób prawnych i tak zwanych ustawowych osób prawnych. Wreszcie zastrzeżenia budzi sytuacja procesowa właściciela przedsiębiorstwa, niebędącego sprawcą przestępstwa oraz instytucja tak zwanego zarządu przymusowego.

Tak liczne wątpliwości co do instytucji przypadku przedsiębiorstwa dają asumpt do dyskusji nad modyfikacją tej konstrukcji, która doprowadziłaby do wypracowania **optymalnego modelu przypadku przedsiębiorstwa**, stanowiącego efektywne narzędzie w ściganiu przestępstw, a jednocześnie pozostającego w zgodzie z funkcją gwarantującą prawa karnego.

Najważniejsze pytania badawcze postawione w publikacji dotyczą tego:

1. Jaka jest istota przypadku na gruncie polskiego prawa karnego?
2. Jakie są konstytucyjne, międzynarodowe i europejskie standardy orzekania przypadku?
3. Czy polska regulacja odpowiada konstytucyjnym, międzynarodowym i europejskim standardom orzekania przypadku?
4. W przypadku odpowiedzi przeczącej (lub jedynie częściowo aprobującej) na pytanie trzecie – w jaki sposób należałoby zmodyfikować konstrukcję przypadku przedsiębiorstwa obowiązującą na gruncie polskiego porządku prawnego, tak aby odpowiadała ona konstytucyjnym, unijnym i konwencyjnym standardom, a jednocześnie pozostawała efektywnym środkiem pozwalającym na zwalczanie przestępczości gospodarczej.

Celem pracy jest próba odnalezienia odpowiedzi na pytanie: gdzie leży granica pomiędzy efektywnością w zwalczaniu przestępczości a poszanowaniem fundamentalnych praw jednostki oraz czy przepadek przedsiębiorstwa jest instytucją pozwalającą na bezkarne i bezpodstawne odzieranie człowieka z majątku czy też niezwykle skutecznym narzędziem do walki ze zorganizowaną przestępczością gospodarczą.

Przechodząc do omówienia struktury pracy i zawartości treściowej poszczególnych rozdziałów, wskazać należy, że w rozdziale I zbadano jakie miejsce w klasyfikacji jurydycznej środków prawnokarnej reakcji zajmuje przepadek *in genere*, a tym samym jaka jest istota instytucji przypadku, jak również jakie cele powinien spełniać przepadek. Rozdział ten po części ma charakter historyczny – nie ulga bowiem wątpliwości, że kompleksowe zbadanie aktualnego stanu prawnego niesie ze sobą potrzebę odniesienia się do jego korzeni niezaprzeczalnie determinujących jego obecny kształt.

Przedmiotem analizy rozdziału II są standardy orzekania przypadku, wynikające z wzorców konstytucyjnych, międzynarodowych oraz europejskich (mowa tutaj za-

równy o standardach wypracowanych w ramach Rady Europy, jak i w ramach Unii Europejskiej). Wzorce, z perspektywy których została zbadana instytucja przypadku przedsiębiorstwa to m.in. zasada proporcjonalności, domniemania niewinności, zakaz retroaktywności prawa, zasada równości broni, prawa do sądu i kontroli sądowej oraz zasada poszanowania praw nabytych. Standardy te wynikają m.in. z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r.⁸, Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z 30.3.2010 r.⁹, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r.¹⁰, a także z licznych aktów prawa UE.

Rozdział III pracy został poświęcony nowelizacji KK wprowadzonej na mocy ZmKK z 23.3.2017 r. W rozdziale tym omówiono genezę wprowadzania do polskiego porządku prawnego przypadku przedsiębiorstwa i pozostałych instrumentów składających się na tzw. przepadek rozszerzony (mowa tutaj m.in. o przypadku bez wyroku skazującego, jak również o zespole domniemań prawnych związanych z orzekaniem przypadku *in genere*). Mimo iż przedmiotem omawianej pracy jest dogłębna analiza przypadku przedsiębiorstwa, to syntetyczne omówienie ogółu zmian dotyczących przypadku zdaje się być konieczne, ponieważ tylko holistyczne spojrzenie na dokonane modyfikacje pozwoli ocenić stopień represyjności tego instrumentarium.

Kluczowymi rozdziałami pracy są rozdział IV, poświęcony uregulowaniom materialnoprawnym przypadku, które budzą najwięcej wątpliwości natury konstytucyjnej i konwencyjnej oraz rozdział V, poświęcony uregulowaniom procesowym przypadku. W ramach tej części pracy zbadane zostały przesłanki orzekania przypadku przedsiębiorstwa, jego zakres przedmiotowy i podmiotowy, ustawowe wyłączenia orzekania przypadku przedsiębiorstwa, instytucja odstąpienia od stosowania tego środka prawno-karnej reakcji, jak również status właściciela przedsiębiorstwa zagrożonego przypadkiem oraz instytucja przymusowego zarządu nad przedsiębiorstwem w obu jej wariantach.

Praca została zwieńczona obszernym podsumowaniem, w którym wskazano najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych rozważań, a także są postulowane zmiany obowiązujących przepisów, nakierowane na wzmocnienie funkcji gwarancyjnej prawa karnego i wypracowanie dostatecznie operatywnego i aksjologicznie akceptowalnego systemu modelu orzekania przypadku przedsiębiorstwa.

W pracy posłużono się przede wszystkim metodą prawną-dogmatyczną z zastosowaniem podejścia interdyscyplinarnego oraz w ograniczonym zakresie metodą historyczno-prawną oraz porównawczą (w zakresie horyzontalnym). Za pomocą metody prawną-dogmatycznej (która skądinąd jest metodą dominującą w pracy) przeanalizowano materialnoprawne oraz procesowe normy dotyczące przypadku przedsiębiorstwa obowiązujące na gruncie aktualnego prawa karnego *sensu largo*. Metoda historyczno-prawna została wykorzystana w I rozdziale pracy, który traktuje o istocie prze-

⁸ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.

⁹ Dz.Urz. UE C 83, s. 389.

¹⁰ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

padku *in genere*. Metoda porównawcza została natomiast zastosowana w rozdziale II, w którym zbadano standardy orzekania przepadku. Prowadzone rozważania mają charakter interdyscyplinarny, co wynika ze złożoności badanej instytucji i konieczności przeanalizowania nie tylko przepisów KK, KPK, KKW, ale także m.in. przepisów KC, KPC, licznych ustaw szczegółowych oraz aktów prawa międzynarodowego *sensu largo*.

Publikacja stanowi nieznacznie tylko zmodyfikowaną wersję dysertacji doktorskiej obronionej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w styczniu 2024 r., przygotowanej pod kierownictwem naukowym Szanownego Pana prof. dr. hab. *Jacka Giezka*, któremu w tym miejscu chciałabym wyrazić wdzięczność za Jego życzliwość i wsparcie udzielone w czasie przygotowywania rozprawy, a także za to, że zainteresował mnie prawem karnym. Podziękowania kieruję także pod adresem Szanownych Recenzentów rozprawy – Pani prof. dr hab. *Violetty Konarskiej-Wrzosek*, Pana prof. dr. hab. *Zbigniewa Cwiąkalskiego* oraz Pana prof. dr. hab. *Roberta Zawłockiego*, których cenne uwagi pomogły w zredagowaniu ostatecznej wersji pracy. Szczególne podziękowania kieruję w stronę Pani dr hab. *Dagmary Gruszeckiej* za Jej nieocenione wsparcie merytoryczne i emocjonalne oraz w stronę Pani dr. hab. *Janny Brzezińskiej*, prof. UW_r, która także służyła mi życzliwą pomocą i radą. Niemniej – wyrazy wdzięczności składam także Panu prof. dr. hab. *Jackowi Gołaczyńskiemu*, który również wspierał mnie w moich poczynaniach naukowych.

Dziękuję także osobom zaangażowanym w proces wydawniczy tej książki, w szczególności Pani *Marcie Legat* oraz Pani *Natalii Adamczyk*.

Praca uwzględnia stan prawny na 1.9.2025 r.

Monika Czechowska

Wrocław, listopad 2025 r.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl